

K OTÁZCE POJETÍ NÁRODNÍHO A INTERNACIONÁLNÍHO V MARXISTICKO-LENINSKÉ FILOSOFII

JIRÍ LOUKOTKA, Ústav vědeckého ateismu ČSAV, Brno

LOUKOTKA, J.: To the Question of the Conception of the National and of the International in the Marxist-Leninist Philosophy. *Filozofia*, 30, 1975, No 3, p. 245—252

The author analyzes the question of the conception of the national and of the international from the point of view of historical materialism. He determines the national and the international as the features of the social development, regularly conditioned, after all, by the way of production of material goods, by the social-economic structure of the society and of the international from the point of view of historical materialism. conception of history the author elucidates the reason why the international bourgeoisie is nationalist or cosmopolitan, and why the international proletariat defends the positions of internationalism and socialist patriotism. Further, the author analyzes the international character of the Marxist-Leninist philosophy. He emphasizes that the development of the Marxist-Leninist philosophy is substantially connected with the way in which the world revolutionary process, in its character an international one, does and will do away with the obstacles by which the division of the society into classes hinders the development of human knowledge and culture, inclusive of the consequences of this division, besides others also in the form of national limitation and exclusiveness. At the same time the author pays attention to the fact that the Marxist-Leninist philosophy does not reduce the importance of the national in the period of the forming of new socialist nations and their mutual approaching and enrichment. The article emphasizes the necessity of taking seriously the national movement in this historical stage and of taking advantage of the wealth of the cultures of the socialist nations for the fight for a realization of the universal, communist union of all mankind.

O aktuálnosti a významu tématu zvoleného pro tuto poradu, *Národní a internacionální v rozvoji marxisticko-leninské filosofie, zvláště v zemích socialistického společenství*, není pochyb. Jde o klíčovou ideologickou problematiku, ve které se ostře střetají stanoviska světového proletariátu a světové buržoazie. Nikoliv náhodou v současném třídně rozděleném světě otázky národního a mezinárodního koncentrují v sobě úpornost třídního boje jako málokterý problém řešený společenskými vědami a filosofií na prvním místě. Na druhé straně pozitivní rozvinutí této problematiky je prvořadým předpokladem zvýšení účinnosti marxisticky orientovaných společenských věd a marxisticko-leninské filosofie zvláště jako důležitých teoretických nástrojů při řešení stěžných revolučních úkolů dnešní doby.

Ve svém příspěvku se chci zabývat některými aspekty samého pojetí národního a mezinárodního v marxisticko-leninské filosofii. I když můj příspěvek bude mít charakter spíše několika metodologických poznámek, považuji za potřebné a užitečné připojit několik glos právě k tomu, jak v marxismu-leninismu chápeme národní a mezinárodní; jak bude snad brzy patrné, nejde tu zdaleka pouze o terminologickou záležitost.

Východiskem pro řešení otázky, jak chápat národní a mezinárodní, jsou

v marxismu-leninismu fakta, objektivní skutečnosti, které společenské vědomí reflektuje a které se stávají předmětem filosofické analýzy. Národní a mezinárodní tedy existuje především jako odraz dané reality nezávislé na našem myšlení a vůli, resp. přesněji: jako *jevová forma objektivních skutečností nezávislých na subjektivní reflexi*.

Existují národní ekonomiky, národní buržoazie, národní jazyky, národní kultury, národní literatury, národní dějiny, národní státy, národní organizace, spolky atd.

Existují také mezinárodní monopoly, mezinárodní proletariát, mezinárodní právo instituce, mezinárodní dohody, mezinárodní organizace, mezinárodní kongresy aj.

Těžiště problému spočívá v tom, kterých objektivních skutečností, nezávislých na subjektivní reflexi, je národní či mezinárodní jevovou formou, co je *podstatou a obsahem* národního a mezinárodního. Tu se ukazuje, že *určení* národního a mezinárodního implikuje *přístup* k těmto jevům, *teoretické a metodologické východisko*, z kterého je zkoumáme a vykládáme. Fakt se stává určitým faktem až zařazením do určitých celků (systémů) a do určitých struktur, v kterých dostává vyhraněný (a definovatelný) význam a smysl, v kterých je možno tento fakt také hodnotit.

Tak pojmy nacionalistické a internacionalistické již obsahují *určité* teoretické a metodologické východisko, z něhož přistupujeme k národnímu a mezinárodnímu a z něhož se odvíjí naše hodnocení národního a mezinárodního. Pověšme si, že národní nemusí být a není vždy zároveň nacionalistické a mezinárodní nemusí být a není vždy internacionalistické. Národní literatura nemusí být a není vždy nacionalistickou literaturou, může být svým obsahem hluboce internacionalistická. Mezinárodní právo nemusí být a není vždy svým charakterem internacionalistické, ale může být výrazem a projevem omezeného nacionalismu.

Přístupy, tj. teoretická a metodologická východiska k rozboru národního a mezinárodního byly a jsou dosud různé. Známe přístupy *nadceňující* či *podceňující* národní, přístupy nacionalistické (či šovinistické) a nihilistické (anacionální). Známe přístupy *nadceňující* či *podceňující* mezinárodní, přístupy kosmopolitní a lokálně patriotické (partikularistické). Obojí tvoří nezřídka *komplementární dvojice* s tendencí, kdy jeden extrém se snadno zvrací v extrém druhý, šovinismus v národní nihilismus a kosmopolitismus apod. Známe přístupy *biologizující* (*rasistické*), *ploše sociologizující*, *psychologické*, *kulturologické* aj.

Všechny tyto přístupy se vyznačují jednostranností, zveličováním či přehlížením některých rysů a stránek národního a mezinárodního, a tedy *nevědeckostí*. Extrémy pak charakterizuje, jak to výrazně vyniká zvláště v případě šovinismu a rasismu, i nebezpečí vážných společenských deformací a konfliktů.

Tuto jednostrannost a nevědeckost přístupů k národnímu a mezinárodnímu překonal teprve marxismus svým materialistickým pojetím společnosti a dějin, které je obsaženo v dílech Karla Marxe, Bedřicha Engelse a V. I. Lenina.

Národní a mezinárodní v tomto materialistickém pojetí společnosti a dějin vystupují jako *momenty (rysy, stránky) společenského vývoje, podmíněné-*

ho v poslední instanci způsobem výroby materiálních statků, sociálně ekonomickou strukturou společnosti a jejím zákonitým pohybem. Teoretické a metodologické východisko marxismu-leninismu k výkladu národního a mezinárodního umožňuje odhalit podstatu a obsah těchto jevů; umožňuje vysvětlit národní a mezinárodní jako historicky podmíněné stránky materiálního životního procesu společnosti i jejich funkci; umožňuje vystříhat se jejich fetišizování i opačného extrému, nedoceňování jejich úlohy.

Umožňuje také a především plně a uspokojivě vysvětlit, proč (za jakých konkrétních historických podmínek) se vyvinul *nacionalistický přístup* k výkladu a hodnocení národního a mezinárodního a proč (za jakých konkrétních historických podmínek) dochází ve vývoji společnosti k zformování *internacionalistického přístupu* k výkladu a hodnocení národního a mezinárodního jako nové, vyšší kvality jejich posuzování, jako jediné plně vědeckého přístupu, který umožňuje postihnout pravdivě místo a funkci národního a mezinárodního v různých etapách vývoje společnosti.

Marxisticko-leninská teorie ukazuje, jak s rozvojem společnosti, determinovaným v poslední instanci pohybem v jejím materiálním bytí (t. j. v její sociálně ekonomické struktuře), se formují také typy pospolitostí rod, kmen, národnost, národ. Vědecky vysvětluje, jak z národností vznikají národy v plném slova smyslu *teprve* s rozvojem kapitalistických výrobních vztahů, tedy na tom stupni společenského vývoje, kdy utváření sociálně ekonomické struktury společnosti je zároveň objektivně utvářením podmínek pro přeměnu národnosti v pospolitost se znaky národa: v pospolitost řeči, území, hospodářského života a psychického založení, projevujícího se v pospolitosti kultury.

Dále vědecky vysvětluje, jak nerozvinuté mezinárodní prvky a momenty v životě národnostní a národů se postupně s hlubokými přeměnami v sociálně ekonomické struktuře společnosti formují — od různých projevů *universalistických snah* — *ve skutečné mezinárodní rysy* ve všech oblastech života společnosti. Tedy jak na určitém stupni vývoje společnosti se národní pospolitost stává pro její další rozvoj příliš těsnou, jak novodobé *buržoazní národy* se musí nevyhnutelně transformovat v *národy* socialistické, překonávající tak či onak, v tom či onom tempu historicky podmíněnou národní omezenost a otvírající si v socialistickém internacionalismu nové možnosti dalšího všestranného rozvoje, který už nenaráží na staré národnostní přehrady, nýbrž může čerpat ze vzájemného sblížování a obohacování národů.

V tom, co bylo řečeno, je implicitně obsažena *rozhodující role tříd a třídních přeměn* v přechodu od národností k národům, od národů buržoazních k národům socialistickým, a tedy také zdůvodnění, proč o nacionalismu hovoříme plným právem jako o *nacionalismu buržoazním* a o internacionalismu jako o *internacionalismu proletářském*.

Marxisticko-leninská filosofie, která jako obecná teorie společnosti umožňuje pochopit skutečnou podstatu a obsah národního a mezinárodního ve společenském vývoji, se zrodila jako filosofie povýtce *internacionalistická*, a jediné jako internacionalistická filosofie se může dále rozvíjet. To vyplývá z faktu, že se zrodila jako revoluční teorie mezinárodního proletariátu a její další rozvoj je by-

tosně spojen s tím, jak světový, svou povahou tedy mezinárodní revoluční proces odstraňuje a bude odstraňovat překážky, které pro rozvoj lidského poznání a kultury vůbec vytváří třídní rozdělení společnosti a jeho důsledky, mimo jiné také v podobě národní omezenosti a výlučnosti, resp. omezenosti a výlučnosti národních kultur.

Filosofie jako forma (druh) společenského vědomí sui generis odevždy směřovala k tomu, aby odhalovala *obecné* ve věcech a jevech světa. To také znamená, že směřovala k tomu, aby odhalovala *všelidské*. Platón ani Aristoteles, ač byli řeckými filozofy a měli nepochybně vyhraněné stanovisko k lidem mluvícím neřecky (k barbarům), byli nahony vzdáleni představě, že by výsledky jejich filosofie měly platnost pouze pro řeckou oblast. Ale zatím co obecné v přírodě se rozumu filozofů nabízelo se samozřejmostí, s jakou naivní realismus pokládal vše za takové, jak se to jevílo smyslům, všelidské mělo ještě daleko k svému uskutečnění. Do myšlení filozofů vstupovalo jen v nedokonalých *anticipacích*, které narážely na četné bariéry, jichž si ovšem filozofové vesměs nebyli vůbec vědomi (a ani si nemohli být vědomi). Vždyť i ti nejvýznačnější z nejvýznačnějších filozofů před Marxem byli s to vycházet ve své teorii pouze z *ideálu abstraktního člověka*, který jen nedostatečně a začasť deformovaně odrážel skutečné rysy a dimenze lidského bytí. V celém rozsahu se začalo všelidské realizovat teprve v zápase třídy, která objektivně zaujala pozici sociální síly *byťostně zainteresované na zrušení všech třídních a společenských bariér*, revolučního proletariátu, když si uvědomil tuto svou pozici a důsledky odstranění jakéhokoliv vykořisťování a útlaču člověka člověkem pro všechny sféry lidského života a lidské činnosti.

Teprve tenkrát vznikly podmínky pro to, aby filosofie byla s to uchopit lidský fenomén v jeho celosti, tedy když se vytvořily předpoklady rovněž pro to, aby nacionalismus byl překonán internacionalismem.

Internationalistický charakter marxistické filosofie ovšem neznamenal a neznamená, že by marxisticko-leninská filosofie podceňovala moment národního všeobecně a ve filosofickém myšlení zvlášť, resp. tento moment znevažovala. Byla to právě ona, která odhalením skutečné podstaty a skutečného obsahu národního jako historicky podmíněného jevu umožnila zařadit národní do stupnice hodnot společenských, kulturních a duchovních na základě pravdivého poznání *kvality*, kterou národní v tom či onom stadiu společenského vývoje představuje. Byla to právě ona, která na vědeckém základě umožnila oddělit v národním pozitivní a progresivní od dobově omezeného a historicky překonaného, a tak národní vyprostit ze spojení s reakčními společenskými silami, zneužívajícími je pro manipulaci pracujících mas.

Marxisticko-leninská filosofie, pochopitelně, zásadně odmítá buržoazní nacionalismus ve všech podobách a odstínech, od jeho fašistických forem až po (chatrně) kamuflovaný velmocenský šovinismus maoistů. Plně však respektuje, že boj za národní samostatnost a nezávislost ještě nevyčerpal možnosti hrát úlohu pokrokového faktoru, že existují socialistické národy, vznikají další a v budoucnu se budou ještě další socialistické národy konstituovat. Vychází z toho, že při jejich stále intenzivnějším sbližování a vzájemném obohacování

budou ještě *celou dlouhou historickou epochu* existovat pospolitosti charakterizované relativě stabilní pospolitostí řeči, území, hospodářského života a psychického založení, projevujícího se v pospolitosti kultury, které se budou rozvíjet na platformě solidarity a spolupráce.

Je však třeba si uvědomit, že právě proto nestačí jen předpokládat, že tento vývoj posléze — po dlouhé době — vyústí v setřetí rozdílů mezi národy, že národy úplně splynou v jednotné lidstvo. Dnes jsme v situaci, že se musíme ptát, jakou úlohu bude hrát národní v této historicky dlouhé etapě společenského vývoje, *jakou hodnotu* bude představovat. Jaké pozitivní prvky a momenty bude obsahovat národní v epoše existence socialistických národů a jejich sbližování? Co pozitivního a progresivního možno očekávat od toho, že budou existovat a rozvíjet se národní jazyky, že budou fungovat národní územní a hospodářské celky se specifickým psychickým založením a kulturou vyznačující se některými specifickými rysy?

To je a bude nezbytné *konkrétně zkoumat* pod zorným uhlem realizace komunistického ideálu všestranně harmonicky rozvinutého člověka, v kterém budou splývat v jedno duchovní bohatství, mravní ryzost i tělesná dokonalost. Nemáme totiž axiom, z kterého bychom mohli dedukovat odpověď na uvedené otázky, aniž bychom zevrubně zkoumali samu realitu společenského vývoje.

Máme ovšem některé *praktické a teoretické ukazatele*, které nás mohou při zkoumání dané problematiky spolehlivě vést.

Jsou to především zkušenosti Sovětského svazu z téměř už šedesátileté cesty výstavby socialistické společnosti v mnohonárodnostním státu, které z hlediska našeho tématu nebyly ještě dostatečně využity, a dále zkušenosti z období vytváření a budování světové socialistické soustavy, v které se rozvinula spolupráce mezi národy na kvalitativně nových základech. Tyto zkušenosti bude nutno z hlediska našeho tématu teoreticky analyzovat a zobecnit, k čemuž toto setkání může poskytnout cenné impulzy.

Dále pak to jsou teoretické závěry, které již mohl marxismus-leninismus učinit z celého dosavadního vývoje společnosti.

K nim patří na prvním místě to, že řešení problematiky národního nutno důsledně podřizovat řešení problematiky sociální emancipace člověka, tedy chápat národní důsledně jako *moment třídního zápasu*, jehož cílem je vytvořit předpoklady pro vybudování moderní beztřídní, komunistické společnosti. Stručně řečeno: *vycházet při řešení problematiky národního z pozic internacionalismu*, nikoliv z pozic nacionalismu.

Za druhé je třeba respektovat to, že marxismu-leninismu jako internacionalistické teorii je nahony vzdálen národní nihilismus a kosmopolitismus. Budoucí všelidská komunistická pospolitost nebude a nemůže být budována „na zeleném drnu“. Negace předcházejících stadií společenského vývoje se vším, co lidé vytvořili, nebude a nemůže být prostým zrušením starého, ale musí to být negace dialektická, která uchová *všechno pozitivní*, co vzniklo prací rukou i hlav předcházejících pokolení. I když víme, že dialektika obecného a zvláštního jako zákonitý rys společenského vývoje nebyla vždy vázána na existenci národů, a můžeme předpokládat, že na ni nebude vázána ani jednou v daleké budoucnosti,

v této i v dalších etapách vývoje společnosti na ni vázána je a bude a z této skutečnosti je nutno vytvořit nikoliv fond společných ztrát, nýbrž *fond společného bohatství*.

Postupná, stále vyšší integrace společnosti předpokládá a bude předpokládat svůj dialektický protějšek — diferenciaci. Dokonale integrovaný celek (systém), jak ukazují zkušenosti ze všech sfér, je vždy celkem vnitřně bohatě rozrůzněným. Bude tedy žádoucí zkoumat, zda *jedním ze zdrojů* tohoto permanentního procesu integrace a diferenciacie nebudou — alespoň po určitou dobu — zvláště socialistických národů, vnášejících do společného úsilí cenné podněty k řešení společných, obecných úkolů, pozitivní rozmanitosti přístupů k tomuto řešení apod.

Tuto problematiku bude žádoucí zkoumat tím spíše, že řešení základních sociálních a lidských otázek na platformě boje za komunismus bude umožňovat ve stále větší míře využívání dialektiky obecného a zvláštního *v jiné rovině a za jiných okolností*, než je tomu v současné chvíli, kdy se nacionalismus a internacionalismus střetají v ostrém zápasu jako ideologie dvou nesmiřitelně protikladných třídních světů a kdy v mladých, ještě nevyzrálých socialistických společnostech, jak zvlášť názorně ukázaly události u nás v Československu v roce 1968 a 1969, nemůžeme reálně předpokládat tak vysokou racionalitu chování, jaká se dá předpokládat v socialistických společnostech v plném slova smyslu vyspělých a vyzrálých.

V závěru svého příspěvku — přestože se necítím být povoláný vyslovovat nějaká doporučení a tím méně navrhopvat program teoretické práce v tématickém okruhu zvoleném pro tuto poradu — bych se rád alespoň stručně zmínil o jedné z možných cest, jak přispět k objasnění problému národního a internacionálního v rozvoji marxisticko-leninské filosofie v současné etapě, zvláště v zemích socialistického společenství. Každá socialistická země má *vlastní tradici marxistického filosofického myšlení*, navazující na pokrokové myšlenkové proudy národů našeho socialistického tábora, na filosofický odkaz vynikajících představitelů pokrokové, demokratické národní kultury. Tato tradice se ostatně už stala předmětem řady studií. Důkladné jsou monograficky zpracovány otázky vztahů ruských revolučních demokratů k Heglovi a k marxismu, úloha Plechanova v šíření marxismu v Rusku atd. Některé významné práce o počátcích marxistického myšlení (i když to nejsou práce bez určitých nedostatků) vznikly také u nás. Otázku pokrokových tradic a jejich vztahu k marxismu rozpracoval v mnoha svých studiích a statích Zdeněk Nejedlý.

Jestliže by této problematice byla věnována ve všech zemích našeho socialistického společenství soustavná pozornost, mohlo by se v brzké době uvažovat o *syntetickém zpracování* tradic marxistického filosofického myšlení v zemích našeho společenství péčí týmu složeného z členů akademických pracovišť všech zúčastněných socialistických států.

Naše filosofické a sociologické časopisy by v přípravě a v realizaci tohoto společného díla mohly sehrát významnou úlohu uveřejňováním dílčích studií zaměřených na uvedené téma i tím, že by poskytly své stránky k diskusí o zá-

važných teoretických a metodologických problémeh, nezbytných pro vysokou úroveň takovéto syntetické práce.

Lze předpokládat, že takovéto syntetické dílo vzniklé z mezinárodní spolupráce by podstatně napomohlo k prohloubení vzájemného poznání, k obohacení marxistické filosofické literatury i k upevnění našich internacionalistických svazků.

Príspevok bol prednesený na porade redaktorov filozofických a sociologických časopisov v Budapešti.

К ВОПРОСУ О ПОНИМАНИИ НАЦИОНАЛЬНОГО И ИНТЕРНАЦИОНАЛЬНОГО В МАРКСИСТСКО-ЛЕНИНСКОЙ ФИЛОСОФИИ

Иржи Лоукотка

В статье рассматривается вопрос о понимании национального и интернационального с точки зрения исторического материализма. Во введении автор подчеркивает значение идеологического аспекта данной проблематики, вследствие которого решение этой проблематики занимает одно из первых мест в идеологической борьбе в современном, классово разделенном мире. Далее автор подчеркивает объективную основу национального и интернационального как понятий, которые отражают определенные стороны движения общественной действительности, независимые от мышления. Национальное и интернациональное автор определяет как черты общественного развития, в конечном итоге закономерно обусловленного способом производства материальных благ, социально-экономической структурой общества и закономерностями его развития. Исходя из материалистического понимания истории, он объясняет, почему международная буржуазия является националистической или космополитической, почему международный пролетариат защищает позиции интернационализма и социалистического патриотизма.

Далее автор анализирует интернациональный характер марксистско-ленинской философии как теоретической платформы международного революционного пролетариата и подчеркивает ее вклад в правдивое научное понимание национального и интернационального в развитии общества. Он подчеркивает, что развитие марксистско-ленинской философии по существу связано с тем, каким образом мировой, интернациональный по своему характеру революционный процесс устраняет и будет устранять препятствия, которые возникают также на пути развития человеческого познания и культуры в результате разделения общества на классы, в том числе в результате последствий этого разделения, между прочим, и в форме национальной ограниченности и исключительности, или в форме ограниченности и исключительности национальных культур. Автор одновременно обращает внимание на то, что марксистско-ленинская философия не уменьшает значения национального в период становления новых социалистических наций и их взаимного сближения и обогащения. В статье подчеркивается, что следует серьезно относиться к национальному моменту на этом историческом этапе, необходимо использовать богатство культур социалистических наций для борьбы за осуществление единого, коммунистического сообщества всего человечества. В заключении статьи автор рекомендует реализовать коллективное исследование прогрессивных и революционных традиций отдельных социалистических наций, а также совместными усилиями решать вопросы о распространении и развитии марксизма-ленинизма в условиях национальных культур.

Jiří Loukotka

Im vorliegenden Artikel wird die Frage der Auffassung des Nationalen und Internationalen vom Gesichtspunkt des historischen Materialismus untersucht. Zu Beginn unterstreicht der Verfasser die Bedeutung des ideologischen Aspekts der behandelten Problematik, aufgrund dessen die Lösung dieser Problematik eine vorrangige Stellung im ideologischen Kampf der gegenwärtigen, klassenmässig geteilten Welt einnimmt. Weiters betont der Verfasser die objektive Grundlage des Nationalen und Internationalen als solcher Begriffe, die bestimmte, vom Denken unabhängige Seiten der Bewegung der gesellschaftlichen Wirklichkeit widerspiegeln. Der Verfasser umreißt das Nationale und Internationale als Merkmale der gesellschaftlichen Entwicklung, die letztlich von der Produktionsweise materieller Güter, der sozial-ökonomischen Struktur der Gesellschaft und den Gesetzmässigkeiten ihrer Bewegung bestimmt sind. Auf Grund der materialistischen Geschichtsauffassung erläutert der Verfasser, warum die internationale Bourgeoisie nationalistisch oder kosmopolitisch ist und warum das internationale Proletariat die Stellungen des Internationalismus verteidigt. Im weiteren untersucht der Verfasser den internationalen Charakter der marxistisch-leninistischen Philosophie als einer theoretischen Plattform des internationalen revolutionären Proletariats und unterstreicht den Beitrag den sie zur wahren wissenschaftlichen Auffassung des Nationalen und Internationalen in der gesellschaftlichen Entwicklung geleistet hat. Er betont, dass die marxistisch-leninistische Philosophie in ihrer Entfaltung wesentlich damit verbunden ist, auf welche Weise der gesamte revolutionäre Prozess in der Welt, der seinem Charakter nach international ist, jene Hindernisse beseitigt und beseitigen wird, die eine klassenmässige Aufteilung der Gesellschaft der Entfaltung der menschlichen Erkenntnis und Kultur in den Weg legt. Zu diesen Hindernissen gehören auch die Folgen dieser Aufteilung, u. A. auch in Form nationaler Beschränktheit und Ausschliesslichkeit oder in Form von Beschränktheit und Ausschliesslichkeit nationaler Kultur. Zugleich widmet der Verfasser seine Aufmerksamkeit dem Problem, dass die marxistisch-leninistische Philosophie in der Etappe der Bildung neuer sozialistischer Nationen und ihrer gegenseitigen Annäherung und Bereicherung die Bedeutung des Nationalen keineswegs vermindert. Im Artikel wird hervorgehoben, dass in dieser Etappe das Moment des Nationalen ernst genommen und dass der kulturelle Reichtum der sozialistischen Länder verwertet werden muss für den Kampf um die Verwirklichung einer einheitlichen kommunistischen Gemeinschaft der gesamten Menschheit. Zuletzt empfiehlt der Verfasser eine kollektive Erforschung der fortschrittlichen und revolutionären Traditionen der einzelnen sozialistischen Völker, wie auch eine gemeinschaftliche Arbeit bei Lösung der Frage über Verbreitung und Entfaltung des Marxismus-Leninismus unter den Bedingungen der einzelnen nationalen Kulturen.